

Ցարեկան զինը 10 բուրլ կէ՛ս տարվանը 6 բուրլ
Առանձին համարները 7 կոպէկով:

Թիֆլիսում զբվում են միմիայն խորազբառան մէջ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կ. Պօլսի հայ գրականագէւանիրը. — ՆԵՐԻՒՆ
ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Սուրբմալուից. Ներքին լու-
րեր. — Ա.ԲՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Բուլանժէկ գատի
առիթով. Նամակ Թիւրքիայից. Արտաքին լուրեր.
— ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ԲՈՐՍԱ. —
ՑԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Անդ-
լիտկան նամակներ.

Կ. ՊՈԼՍԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆԱԳԵՏՆԵՐԸ

Ա երջին ժամանակներս կ. Պօլսի գրա-
կանութեան մէջ լոյս տեսան մի քանի վի-
պական գրուածքներ, որոնց նիւթը, ինչ-
պէս ասում են, „իրական կեանքից“ է
վերցրած, և զրանց հետ միասին մի քանի
հատ ու կտոր այնպիսի աշխատութիւն-
ներ, որոնք գրված են, կամ աշխատել են
գրված լինելու դաւառական բար-
բառն երով.... Բօսֆօրի ափերում՝ „ոտա-
նաւորներ զրոյ“ հայ զրականագէտների
վերցական, օդային ուղղութեան համար
դա, ի հարկէ, մի ուրախալի նմուշ պէտք
է համարել:

Սակայն, Կ. Պօլսի մամուլի մէջ միմեանց
„Ներբողներ“ զբող և միմեանց „տաղանդ“
ու „Հանձար“ անուանող գրականագէտնե-
րը՝ սիրո առնելով այդ մի քանի նմուշ-
ներից, արդէն սկսել են երևակայել թէ
իրանց գրականութիւնը և մամուլը արդէն
հետազօտեցին իրական կեանքը, արդէն
ուսումնասիրեցին գաւառական, ժողովրդա-
կան լեզուն, և ուրեմն կատարեցին պրծան
իրանց „պարտքը“: Խոյն խսկ դրանից ա-
ւելի հեռու գնացին Կ. Պօլսի լրագիրները:
Մենք այս օրերս առիթ ունեցանք կարգա-
լու և Պօլսի լրագիրներում թէ հիմնա-
ւոր չէ այն մեղադրանքը, որով կովկա-
սեան հայոց մամուլը մեղադրել է և մե-
ղադրում է թիւրքահայերի զրոյներին այն
բանի համար, որ նրանք չեն հետազօ-
տում թիւրքահայ ժողովրդի կեանքը, և
ժողովրդական-գաւառական բարբառները....

Թոյլ տալ, որ ԲօսՓօրի ափերում կննա-
րօնացած հայոց մամուլը ըստ իր սովո-
րութեան ևս փառ ոռոգեն մէջ նշանա-

են կազմել թիւքքահայերի գրական դրսութիչները իրանց մասին, երևակայելով որ նրանց գրականութիւնը այնքան է արդէն ուսումնասիրել ժողովրդի կեանքը և գաւառութան բարբառները, որ այժմ կարող է հանգիստ խղճով նուիրվել „եւրօպական մաքի արտադրութիւնների“ թարգմանութեանը, և այն հարցին, թէ ինչ աղքեցութիւն ունեն թիսմանին յունոն նաև սահա-

Քական տրամադրութեան” վրա, և կամ ինչպիսի „ապարանջաններ ունէր հազար հանգուցեալ բողոքի սիրած ազջիկը”....
Սակայն շատ սխալվում են Կ. Պօլսի գլուխան դործիչները: Ժողովրդի կեանքի հետազոտութիւնը, որի միջոցով գրականութիւնը պէտք է ձգտի հանդէս բերել այդ ժողովրդի ընտանեկան, հասարակական և ընկերական հասկացողութիւնները ցոյց տալով թէ ի՞նչ է մտածում և ինչ կարծիք ունի կեանքի այս և այն երեսցի վրա այդ ժողովուրդը կամ դրա մի որ և է գասակարգը, և այդ բոլորի հետ միասին դաւառական բարբառների ուսումնասիրութիւնը ոչ թէ հեշտ գործ չէ, այլ շատ դժուար, մեծ ոյժեր և երկար աարիներ պահանջող մի գործ: Խրական կեանքի հետազոտութիւնը, գաւառական բարբառների ուսումնասիրութիւնը, պէտք է զիտենան Կ. Պօլսի գրականագէտները, ազգային ժողովում ճառեր խօսել չէ, և ոչ էլ էֆենդիների ու պատրիարքարանի փոխադարձ ինտրիգաների իննդիր Մի ամբողջ ժողովրդի կեանքը ուսումնասիրելը, այդ կեանքը գրականութեան և լրագրութեան նիւթ դարձնելը բոլորովին նման չէ այն „հանաքններին”, որոնցով շատ են սիրում զրագվել Կ. Պօլսի գրականագէտները, երբ զանազան հանդէսների և այլ գպրոցական պարզեաբաշխութիւնների ժամանակ՝ ըստ կառաւմ են „յանուն ազգի” էֆենդիներին երկինք բարձրացնել հասարակական աշխատավոր պատրիարքական աշխատավորութիւնը իդէալացնել և երեւակայել թէ հայ ժողովրդի կեանքը երբնիկ երկրի մէջ շատ նման է ֆրանսիական լումանների մէջ նկարագրած երջանիկների կեանքին....

Ա այդ ուսումնառութիւնը զրականութեան մէջ մայնելու համար, հարցնում ենք, Պօլի գրականագետներից և երիտարական թագական լրագիրները ամեն բապէ մրցում են իրար հետ, իրաքանչիւրն աշխատելով աւելի գրաւել հասարակութեան վատահութիւնը, և ընթերցասէր հասարակութիւնը՝ մի բաղէ անդամ աշքից չէ փախցնում լրագրութեան ընթացքը։ Կօրպէ թէ վաճառականը, արհեստաւորը թէ գրագէտը, գործաւորը թէ ուսանողը հարուսաը թէ մարդացկանը ունի իր փայփայած լրագիրը, որից չէ բաժանվում և ոչ էլ կարող է բաժանվել։ Անգլիական ընտանիքի մէջ քիչ չէ պատահում որ հայրը արմատական լինի, մի եղբայրը պահպանողական, իսկ միւսը ազատամիտ, և սրբանցից ամեն մէկը ստանում է իր մասնաւոր քաղաքական լրագիրը։ այսպիսի գէպքներում քնական է որ՝ ընտանիքի փոքրիկ անգամները որոնք գուրկ են քաղաքական աշխարհի փորձառական զիտութիւնից։ չը պէտք է կարողանան մարսել քննադատական առաջնորդողներ և այն, ուստի այդ փոքրիկների համար մասնաւորապէս հրատարակում են շատ հետաքրքիր և դիւրշմանկի թերթեր, որոնք կրում են կամ «ՏՂայի յատուկ թերթը» կամ էլ «Աղջիայ յատուկ թերթը» վերնագիրը։ Բացի այս թերթերից խստիւ արգելվում է փոքրիկ ընթերցասէրներին կարգալ որ և է ուրիշ թերթ։ Երբ աղջիկը քաջցր և դիւրամարս թերթերի չսորհով արդէն մշակել է իր ճաշակն ու զարգացրել իր հետաքրքրութիւնը, այնուհետև տրվութիւնը գրքի վերջին հրատարակու-

սարդութիւնից քանիսն է գնացել մտե-
հայ ժողովրդի մէջ, քանիսն է անմիջա-
պ է և այդ ժողովրդի բերանից լսել նրա-
ցաւերը, քանիսն է բուն երկրի մէջ նիւ-
թեր հաւաքել, և որոնք են այդ հաւա-
քած նիւթերը.... Հարցնում ենք, ինչ
պարունակում թիւրքահայերի զրականու-
թիւնը, դիցուք մի Մուշի կամ Վանի նա-
հանգի ժողովրդի կեսանքի մասին։ Ի՞ն

Նիւթեր է հաւաքել այդ գրականութիւնը
թիւքահայերի բազմատեսակ հարուսա-
գաւառական բարբառներից, վերջապէս որը
է այդ գրականութեան այն ծիւղը, որը
նուիրված է ժողովրդին, նրա կեանքին և
լեզուին, ու բարբառներին Փաստը փաստ
է մնում, և ոչ ոք չէ կարող հերքել այ-
տիսուր փաստը, որ թիւքահայերի գրա-
կանութեան մէջ, բացի մի քանի գրուածք
ներից, առհասարակ ոչինչ չը կայ ժողովր-
դին և նրա կեանքին նուիրված.... Ուրիշն
ինչով են արդարանում, և ինչով են պարծե-
նում գրականագէտները, ինչ գրուածքների
ո՞ր վէպերի և ո՞ր ուսումնասիրութեան վրա
հիմնվելով են նրանք պարծենում, թէ ի-
րանց գրականութիւնը իր պարտքը կատա-
րում է, և ուրիշն նրան մեղադրելու ի-
րաւունք չունի կովկասի հայոց մամուլը...
Արդարանալու իրաւունք չունեն Կ. Պոլ
սի գրական գործիչները, իսկ պարծենա-
այն բանի համար, որ չը կայ, — կը նշա-
նակի ծիծաղի առարկայ դառնալ...
Խ. Մ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՍՈՒՐՄԱԼՈՒԹԻՑ

Օգոստոսի 5-ին

Մի իշխանների ձեռքին են հոգաբաժնութեան, տանուտէ ըստ եան, չտեմարանների կառավարչութեան, քահանայութեան և ամեն մի զիւղական ծանրակշիռ հարց, ամեն մի խնդրի լուծում կախված է այդ իշխանների բարեհաջութիւնից: Ո՞վ կարող է զիւղացիներից ծպտուն հանել, հակառակ կանգնել յիշեալ իշխաններին. Կթէ այդպիսի մէկը գտնվի, նրան նոյն իսկ վրազրով պարտ ցորեն չեն տայ և սովամահ կանեն, կամ «օսուգեբնից պրիստակին» տանը կանգնացնելով՝ «չուլ ու փալասը» ծախել կը տան աճուրդավէ:

Հետաքրքրվողը թող նեղութիւն կրի մտնել
դիցուք Երևանի մօտի գիւղերը և կը տեսնի, որ
մի դիւղական իշխան լցրել է ամբարները
անազին քանակութեան ցորենով, իսկ նրա հա-
մագիւղացիներից հարիւրաւոր անձինք նոյն իսկ
կրօնափոխ են եղել օրական կտոր հացի հա-
մար: Ովկ է մշակում զիւղերի ամբողջ դաշտերը
ովկ է զիշեր ցերեկ անսառուների հետ անցկաց-
նում, նրանց ազբի մէջ շաղախավում, ջրի և քա-
րի հետ կուռում, օձերի հետ զեօլերում ջուր խը-
մում,—զիւղացին, օրեկան հացի կարու շինա-
կանը: Իսկ ովկ է այդ թշուառների արիւն քըր-
տինքով հասցրած ցորենին տիրանում, նրանց իր
ուղածի պէս ծառում,—չարչին, ճոթ ծախողը, մէ-
կին մէկ վրաղրով տուող վաշխառուն կամ զիւ-
ղական իշխանը:

Մի քանի օրինակներ բերենք, որոնց ականատես
ենք եղել: Խզգիրի մօտ գտնվող Հախվերիս զիւ-
ղից մի ոմն Ղահրամանեան շրջակայ զիւղացի
Հոռքեալաշ-օղլուն 81 թիւն և ամիս ժամանա-
կով 9 պատ ցորեն և 9 պուդ կորեկ պարտք է
տալիս, միասին 60 բուբլի հաշուելով: Մէկ տա-
րուց յետոյ Հոռքեալաշ-օղլուն վերագրածնում է 30
բուբլի նազդ փող, մէկ եղը 25 բուբլի հաշուելով
և 6 լիտր պանիր 3 ր. հաշուելով, ընդամենը 58
բուբլի: Սակայն վեց ամիս ժամանակից անցածի
նէ ուստօյ կան և երկու բուբլի մնացած տոկոսը
այնքան է բարդվել, որ այժմ Հոռքեալաշ-օղլուն
պարտ է 290 բուբլի մէկ մուրճակով, 170 բուբ-
լի մի այլ մուրճակով (ցորենի մուրճակը առան-
ձին, իսկ կորեկինը առանձին): Սենակցի մի
քուրդ մի իգդիրցուց 7 ր. պարտ է վերցնում և

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Valeat quantum valere potest.

IV

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

խաւոր և թէ թաղական լրազիրները ամեն բապէ մրցում են իրար հետ, իւրաքանչիւրն աշխատելով աւելի գրաւել հասարակութեան վատահութիւնը, և ընթերցասէր հասարակութիւնը՝ մի բապէ անդամ աշխից չէ փախցնում լրաբարթեան ընթացքը։ Լօրդ թէ վաճառականը, արհեստաւորը թէ գրաքէտը, գործաւորը թէ ուսանողը հարուստը թէ մարտականը ունի իր փայլայած լրագիրը, որից չէ բաժանվում և ոչ էլ կարող է բաժանվել։ Անգլիական ընտանիքի մէջ քիչ չէ պատահում որ հայրը արմատական լինի, մի եղբայրը պահանջնողական, իսկ միւսը աղաստամիտ, և սրանցից ամեն մէկը ստանում է իր մասնաւոր քաղաքական լրագիրը. այսպիսի գէկլքերում ընական է որ՝ ընտանիքի փաքրիկ անդամները, որոնք զուրկ են քաղաքական աշխարհի փորձառական գիտութիւնից, չը պէտք է կարողանան մարսել քննադատական առաջնորդուներ և այն, ուստի այդ փոքրիկների համար մասնաւորապէս հրատարակում են շատ հետաքրքիր և զիւրըմրանկի թէրթներ, որոնք կրում են կամ «Տղայի յատուկ թէրթը» կամ ել «Աղջկայ յատուկ թէրթը» վերնագիրը։ Բացի այս թէրթերից խստիւարգելում է փոքրիկ ընթերցասէրներն կարդալ որ և է ուրիշ թէրթ։ Երբ աղջկեց քաղցր և զիւրամարտ թէրթների չնորհով արդէն մշակել է իր ճաշակն ու զարգացրել իր հետաքրքրութիւնը, այնուհետև արվում է նրան «ընտանեկան տընաեսազիտութիւն» գրքի վերջին հրատարակու-

թեամբ ելած մի համար, որը պատրաստ է զրեցնել է խրաբանչւր ընտանիքի մէջ։ Այդ զիրքը ինչպէս երևում է իր վերնազրից, մի հետաքրքիր ժողովածու է, որի մէջ մտնում են առողջապահութիւն, վիրաբուժութիւն, խոհարարութիւն, պըտովներ պահելու արհեստ, կար, ձե, հասարակաց էտիքէտ և ուրիշ հարիւրաւոր գուարծալի առողջ զիտիլիքներ։

Կան հարուստ վաճառատներ ել, որոնք բէկ լամների ձեռվ տարածում են ժողովրդի մէջ ձրի կամ չնչին գներով, բրօշլիքներ, ամսաթերթեր գրական հատընտիր ժողովանոներ, երևելի զրականագէտների աշխատութիւններ և այլն։ Օրինուկ, Մանշնստրի հարուստ վաճառատներից մէջ կը վերջերում հրատարակեց մի զարմանալի աշխատութիւն, որ կոչվում է Վասիսի մէկ պէնանոց կարգավիքներ։ այս աշխատութեան թուղթը մնակ աւելի արմէ քան մէկ պէնս, իսկ ինքն աշխատութիւնը ներկայացնում է մի գրական ժողովածու, որը կարող է պատիւ բերել նոյն իսկ մի յայտնի գրականագէտի անուան, և մէ այդպիսի գրականագէտի աշխատութեամբ կազմված լինէր դա Տողերիս գրողը նորերում մնա գետարտութիւններով կարողացաւ ձեռք բերել յիշեալ աշխատութիւննեց մի հատ, չը նայելով որ երեք միջին օրինակներ միանգամից էին առագրված տարածելու համար։ Ինչո՞ւ այսպահէժան է այդ զիրքը։ պատճառը շատ պարզ է զրքի ամնն մի երեսի տակ տպված է մի տող

յայտարարութիւն, որը վերաբերում է Լուիսի
հռչակաւոր վաճառանոցում գտնվող այս կամ
այն նիւթին: Ներսպիրի, Բայրընի, Դիկէնսի,
Լոնդոնի, Բերնի, Քառուպոի աշխատութիւն-
ները բաւական սուղ զներով են վաճառվում
զբավաճառների մօտ, բայց Լուիսի պէս մարդ-
կանց հրատարակութեամբ ելած են և շարունակ
ենում են այնպիսի յայտնի գրողների աշխա-
տութիւններ, որոնց գները ծիծաղ պատճառելու
չափ էժան են: Այսօրինակ զարմանալի միջոց-
ներով այնչափ զարգացել է ընթերցանութեան
ճաշակն Անգլիայում, որ առաջին անգամ այդ
ճաշակը նկատող արևելցուն երևում է թ՛, կամ
անդիացին ապրում է լոկ ընթերցանութեամբ,
կամ էլ ընթերցանութիւնը դարձել է մի տե-
սակ ազդային մանիս, որին ենթակայ է անգ-
լիացիներից մեծն ու փոքրը

Անգլիական պարբերական հրատարակութիւն-
ների մէջ նշանաւոր տեղ են բռնում գիտական
հանդէսները, որոնք առհասարակ բաժանվում են
մամնագիտական տարրեր ճիշդերի, ինչպէս են
«Բիմիական լուրեր», «Մեծնաւական աշխարհ»,
«Խմբեներ», «Բնութիւն» և այսօրինակ բազմա-
թիւ հանդէսներ: Բացիած է վիպասանական մի
նոր դպրոց էլ, որին հետևում են բազմաթիւ շա-
բաթաթերեր: Այդ շաբաթաթերթերից իւրա-
քանչիւրը բաղկանում է մի կամ երկու տպագրա-
կան թերթերից և պարունակում է իր մէջ մի
ամբողջ մէա, անսպէս որ աս իս ընթերցան

